

Ethiopiër in Washington

Kinderen van de revolutie Dinaw Mengestu (vert. Ronald Cohen). Uitg. Nieuw Amsterdam, Amsterdam 2007. 223 blz. € 16,50

DOOR HANS ESTER

De Ethiopiër Sepha Stephanos woont al zeventien jaar in Washington. Hij is uit zijn geboorteland gevlucht nadat daar revolutie uitbrak en soldaten van het zogenaamde bevrijdingsleger zijn vader in koelen bloede vermoordden. Stephanos heeft een buurtwinkeltje dat zienderogen achterruit gaat. Amerika is voor hem een bittere teleurstelling geworden. Zijn gevoel van ontheemding zal vermoedelijk nooit meer verdwijnen.

Kinderen van de revolutie is vooral een roman over onzekerheid en verlies. Sepha Stephanos is net als vele landgenoten aan het einde van de jaren tachtig uit de anarchie van Ethiopië naar de beschutting van de Verenigde Staten gevlucht. Aanvankelijk meenden de emigranten dat ze spoedig zouden kunnen terugkeren naar Afrika. Wanneer dat niet lukt, moeten zij de stap naar de Amerikaanse samenleving maken en moeten ze proberen om daar een bestaan op te bouwen.

Sepha doet dat door als hotelknecht te werken en daarna door een kruidenierswinkeltje in een achterbuurt van Washington te openen. Hij blijft echter een vreemde eend in de bijt en raakt tussen de straatjongens en prostituties niet echt thuis. De associaties met Addis Abeba laten zich niet tegenhouden. Zodra Sepha achter zijn toonbank zit te dagdromen, is Washington achter de horizon verdwenen. Alles staat in het teken van de herinnering.

Vervreemding

Twee vriendschappen houden Sepha overeind. Elke week ontmoet hij in zijn winkeltje zijn twee vrienden Kenneth en Joseph. Ze zijn alle drie kinderen van de revolutie. Kenneth is uit Kenia afkomstig en Joseph uit Congo. Ze zijn net als Sepha ontheemd, maar ze weten in ieder geval genoeg geld te verdienen om te kunnen leven. De vrienden testen elkaar op hun kennis van de staatsgrepen in Afrika en vragen elkaar uit over

Absurde gebeurtenissen, macht en machteloosheid

Soms Armando. Uitg. Augustus, Amsterdam/ Antwerpen 2007. 144 blz. € 15,90

DOOR TEUNIS BUNT

'Bent u er alweer?'
'Ik geloof het wel, ja.'
De beide mannen ontmoetten elkaar aan de bosrand.
'Nu u hier toch bent: ik wou alleen maar even zeggen dat ik armen en benen heb.'
'O, maar die heb ik, denk ik, ook, die heb ik ook.'
'Ja, maar ik heb armen en benen waarmee ik in de maat kan lopen en bij u is dat niet mogelijk.'
'Nee, dat is niet mogelijk, nee.'
De beide mannen namen afscheid van elkaar. Ze maakten een enigszins wanhopige indruk.

Armando

tig precieze stijl, waarin hij het op een wat laconieke toon over dagelijkse dingen heeft of waarin hij op plichtige toon over absurde zaken spreekt, maar ook weet hij de werkelijkheid te peilen, zonder dat altijd expliciet te benoemen, zonder dat omstandig uit te leggen. In alle verhalen blijkt de schrijver mescherp te observeren. Hij tekent hoe de wereld eruitziet, hoe mensen met elkaar omgaan. Daar heeft hij vragen bij ('dat zou ik ook wel eens willen weten') maar hij spreekt er nooit een oordeel over uit. 'Sommige medemensen volgen nu eenmaal graag een bevel op, dat is bekend, daar is weinig aan te doen.' Dat lijkt vooral een vorm van bescheidenheid. Zo gauw de ik-figuur te grote woorden gebruikt, corrigeert hij zichzelf. In het verhaal 'Bedelen' zegt hij eerst dat iets niet strookt met zijn geloofsovertuiging en meteen daarna: 'Zei ik dat van die geloofsovertuiging, was ik degene die het woord 'geloofsovertuiging' in de mond nam? Wat verbeeld ik me wel.' Mensen hebben overtuigingen, maar anderen hebben soms geheel andere overtuigingen en wie is de schrijver dan om te zeggen wie gelijk heeft? 'Misschien had ie wel gelijk. Of ik, dat kan ook.'
Voor wie het werk van Armando kent, is er veel bekend in *Soms*. Absurde gebeurtenissen (een emmer water die in een emmer kolengruis verandert en toch weer niet), personificaties (goedgeluimde storm, gemelijk struikgewas), macht en machteloosheid. De liefhebber zal erdoor alleen maar meer overtuigd worden van de kwaliteit van Armando's werk, en de anderen zullen het waarschijnlijk niet lezen. Ze doen zichzelf daarmee tekort.

De mening wil ik graag bestrijden. Armando hanteert niet alleen een prach-

de lotgevallen van de verschillende dic-tators.

Er komt nog een andere vriendschap bij. Een vervallen huis vlak bij Sepha's flat wordt mooi hersteld. De nieuwe bewoners blijken de docente Judith en haar dochtertje Naomi te zijn. Tussen Sepha en zijn nieuwe buren ontwikkelt zich een genegenheid, waarin vervreemding echter permanent op de loer ligt. Wanneer het huis van Judith en Naomi door brandstichting wordt vernield, is het helemaal voorbij met het aarzelende contact.

De ik-verteller is op twee niveaus aanwezig. Hij vertelt in de tegenwoordige tijd wat hij van minuut tot minuut doet en denkt, nadat Judith en Naomi uit zijn leven zijn verdwenen. Tijdens dat minutieuze vertellen grijpt hij terug op het verleden, toen de beginnende vriendschap met moeder en dochter nog allerlei beloftes leek in te houden. Tussen Sepha en Judith is het echter niets geworden. Daarom staat het vertelde in het teken van een groot verlies en ligt er een wolk van somberte over deze achterbuurt van Washington en over de gehele roman. Aan het slot lijkt Sepha moed te vatten om zijn winkeltje nieuw leven in te blazen, maar dit nieuwe begin is te pril om er veel van te vertellen.

Houdbaarheidsdatum

Kinderen van de revolutie is een belangrijke roman, omdat hij duidelijk maakt hoe groot het innerlijke verlies is wanneer je je dierbare omgeving onder druk van geweld moet verlaten en in een wildvreemde wereld je heil moet zoeken. Interessant zijn de gesprekken die Sepha met Kenneth en Joseph over Afrika voert. Ontroerend is de beschrijving van de uurtjes waarin Sepha *De gebroeders Karamazov* van Dostojevski aan de wijsneus Naomi voorleest. Wat niet uit de verf komt, zijn de redenen waarom Sepha het winkeltje laat vervallen. Waarom laat hij de houdbaarheidsdatum van zijn producten verlopen? Waarom maakt hij de boel niet schoon? Bovendien is de verteller erg schaars met informatie over het leven in Ethiopië tijdens de jaren voordat de revolutie de kop opstak. Juist over de sociale spanningen in dat land tussen de rijke elite en de paupers had ik graag meer willen lezen.

De avonturen van Henry II Fix Atte Jongstra. Uitg. De Arbeiderspers, Amsterdam 2007. 384 blz. € 22,95

DOOR HANS WERKMAN

Hoe Atte Jongstra (schrijver) drie kisten kocht. Hij liep met een vriend een veilinghuis in Leiden binnen. Het was kijkdag. De Collectie Schutte kwam onder de hamer. Prullaria van een rareiteitenverzamelaar. De vriend bood op drie kisten vol beschreven papier. Jongstra sloop later in z'n eentje weer naar binnen en bood net wat hoger. Op de veildag zat hij eraan vast. Schutte bleek een overleden rentenier te zijn, een veredelde huisknecht die de spullen van zijn kinderloze heer had bewaard. Jongstra begon erin te graaien en ontdekte een goudmijn: de memoires van Henry II Fix, heer van Zwol tot Mastenbroek (1774-1844), notabel inwoner van Zwolle, in de Koestraat rijk geworden door de tulpenhandel van zijn vader.

Wat doet een schrijver als Atte Jongstra in zo'n geval? Hij selecteert, stelt samen, schaaft bij, kortom: hij maakt er een boek van, met veel plaatjes, want in de kisten zaten ook veel prenten. Dat boek is nu in de boekwinkels te koop, in Zwolle en overal: De avonturen van Henry II Fix. Na de fraaie, drooghumoristische inleiding van Jongstra denk je: als dat verhaal van Fix zelf maar niet tegenvalt. Niks ervan. Fix voert zijn Zwolse pen met zwier (hoewel, niet altijd). In zijn eerste hoofdstuk kijkt hij op een zonnige herfstdag in 1832 in de Mastenbroekerpolder om zich heen. Daar ligt 'op zijn rug het onbeduidende Hassel'. En daar Wilsum, 'bijna niets'. En ginds Kampen, 'sluitpost der beschaving in onze streken', 'dom, onbeduidend, stuiptrekkend'. Nee, dan het verre silhouet van Zwolle, 'mijn geliefde vaderstad. Meteen hoop, beweging, leven in zijn puurste vorm.' Het boek van Fix is een zeer Zwols boek. De memoires beginnen zoals het behoort bij de geboorte van Henry II Fix (met een horrelvoet). Hij heeft een gehate actieve tweelingbroer, over wie we nauwelijks iets vernemen, en zo iets vinden wij in de eenentwintigste eeuw een ernstige fout in de stofkeuze van een roman, maar in de achttiende en negentiende eeuw was dat niet erg, integendeel. Henry II Fix is nu eenmaal een encyclopedist, die zijn kennis van allerlei aard uit allerlei hoeken en gaten aandraagt en het opstelt als in een rareiteitenkabinet. Atte Jongstra kan niet anders dan hem hierin volgen.

www

Het boek gaat dus over Fix's leven, maar bevat ook theorieën over de gans, de toonkunst, het onvermogen, De Hoofdige Boer van Staring, en stukken over zijn nimmer uitgevoerde uitvindingen: een duikertoestel, erwten-worst, het hoog orgaan, etc. Het hoge denkgehalte van Fix belemmert zijn liefde. Dat hij verliefd is, is zeker. Op de weduwe W. Wilders (door

fix.www.zwolle

De buste van Henry II Fix, zoals die nu te zien is in het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle.

FOTO HISTORISCH CENTRUM OVERIJSSSEL

www

Fix vooruitziend afgekort als: www). Wilders wil wel. Maar Fix schrijft haar keer op keer: 'laten wij nog wat wachten'. Hij heeft geen tijd, hij moet zoveel hersenwerk verrichten. Bovendien zit de herinnering aan een heersende moeder en aan een vreemdgaande vader hem dwars. Men zou er Freud eens op los moeten laten, en ik verdenk Atte

Jongstra ervan dat hij dit ook doet, als ghostwriter van Fix immers. Het wordt voor de verlangende weduwe een tragedie, totdat een ruim veertigjarige briefrelatie gevolgd wordt door de dood van Fix. Haár brieven mogen er zijn. Die op de bladzijden 129 tot 133 is een plaats in Sara Burgerhart waard, ik meen het.

Méér ziet Fix in een lieflijke relatie met zijn beroemde stadgenoot Feith, de dichter en burgemeester van de Rhijnvis Feithlaan te Zwolle. Dit lijfelijke is alleen maar in vijandige zin bedoeld. Fix vindt Feith met z'n huilverzen een weekdier. Uit een van de drie kisten duikt zelfs een beschrijving op van een duel tussen Fix en Feith, anno

Je bent een antropomorfe kast

Körperwelten

<i>ook al rennen schermen lummelen jullie voor ons jullie zijn dood en ontbloot als geen ander</i>
<i>jullie zijn dood ook al begiebelende schoolmeisjes jouw kwetsbaarheid knippen hun vingers naar dat oudroze touw waardoor jouw kansen op vaderschap stroomden ook al beangstigt dat knippen publiek je bent dood en een kwetsuur belet niet het leven van een ander</i>
<i>jullie zijn dood ook al zie ik jou nog zo graag rennen streelt mijn blik je losgewerkte spieren tegen de vleug ook al heb je vleugels gekregen je bent dood en met één vleugelslag per eeuwigheid beweeg je nooit sneller dan een ander</i>
<i>jullie zijn dood ook al lonk jij met lange wimpers naar mijn metgezel zacht je billen beroeren ook al schok je hem ze is zwanger ik zie de voetjes van haar kind je bent dood en draagt het kind van een ander</i>
<i>ook jij bruinogige met wipneus ook al ontsluit jij je hart je bent een antropomorfe kast en ontsluit ook je maag uit een lade duwen zich dunne darmlessen uit een andere helt een vaalvette blaas ook al bergejt je verborgen ik enkel organen ook jij leeft in het leven van de ander</i>
<i>ook al zijn jullie dood jullie zijn</i>
Hélène Geléns

<small>Echo's is een poëzieerubriek waarin nieuwe gedichten gelezen worden tegen de achtergrond van oudere gedichten, romans en andere teksten.</small>

1824. Feith loopt daarbij een grote schrik op en sterft een paar uur te vroeg. Fix heeft nu een wapenfeit op zijn naam. Maar niemand die het zich in een volgende eeuw herinnert. Op het graf van Feith aan de Meppelerstraatweg staat een hoog monument. Het graf van Fix is nergens in heel Zwolle te vinden. Fix's vergetelheid is zeker niet te wijten aan te weinig eigendunk, wel aan gebrek aan erkenning door stadgenoten. De boekhandelaar en drukker Tijl was wel de ergste ontkenner. Hij wilde niet eens de gedichten en gedachten van Fix in het licht geven.

Badhuis

Wat is feit, wie is Fix, wat is fixie? We houden het erop dat Atte Jongstra een verdienstelijk schrijver is. Maar in dit boek niet altijd even verdienstelijk. Aanzienlijk geestrijker is Saria Burgerhart van de dames Wolff en Deken, Fix's tijdgenoten. En menigmaal dacht ik met heimwee aan Pieter Bas van Godfried Bomans.

Er zitten hilarische hoogtepunten in het boek van Fix, vooral in de eerste tientallen bladzijden, en later in hoofdstukken over de opening van het eerste badhuis in Zwolle (Zwolle heeft nog altijd een Badhuiswal), over het bezoek van Fix aan de fotograaf en over zijn omgang met elkaar bestrijdende Zwolse archivariissen. Maar meer dan eens zijn de ervaringen van Fix flauw of smakeloos verteld: het bezoek aan het hoerenhuis (in het boek geïllustreerd met seksplaatjes), de lijsten met concerten, de kermisrareiteiten.

Geregeld vertelt Fix over gebeurtenissen uit zijn tijd: de dood van Jan van Haersolte, het ontplofte kruitschip van Leiden, de slag bij Waterloo. Maar in deze navertelsets is hij een verzwakke Geert Mak. En moet ik Fix nu geloven in zijn verhalen over Leiden en Waterloo? Wat is feit, wie is Fix? Jongstra raakt zijn eigen spoor bijster, en dan gaat het vervelen.

Ooievaar

Maar wie naar Zwolle reist om daar in het gloednieuwe gebouw van het Historisch Centrum Overijssel de tentoonstelling 'Encyclopedie Henry II Fix' (tot 29 mei 2007) te zien, komt weer aan zijn trekken. Daar staat de buste van Henry zelf, daar ziet men de opgezette ooievaar uit het rareiteitenkabinet van Fix sr., daar hangen de tekeningen van Henry waarop men duidelijk de trekken van de weduwe Wilders kan herkennen, daar ziet men de gekleurde prenten uit de biologische verzameling van Fix, daar hangt het portret van de gehate Feith. 'Waar hebben jullie dit allemaal opgescharreld?' vroeg ik aan de directeur van het Historisch Centrum Overijssel. Ontvangens antwoordde hij: 'Vooral uit het Stedelijk Museum op de Melkmarkt.'

Zie www.historischcentrumoverijssel.nl. Voor een tegenstem uit de achttiende eeuw: www.verloren.nl

naar een bordeel. Ook daar kun je, tegen betaling, de intimiteit van een ander mens zien en betasten, haar 'verborgen ik', dat een ding is geworden. Als bezoeker van deze tentoonstelling kijk je zelfs nog verder. Je ziet dingen die de geest, die in het lichaam woonde, zelf nooit gezien heeft. Dit voyeurisme overschrijdt de grens van de huid. De lijken zijn 'ontbloot als geen ander' en daardoor zijn ze kwetsbaar. De giechelende schoolmeisjes uit de tweede strofe zijn beangstigend, als ze „naar dat oudroze touw/ waardoor jouw kansen op vaderschap stroomden”, omdat ze geen eerbied hebben. Uit christelijke hoek is veel kritiek gekomen op deze tentoonstelling. Ik kan wel wat van die kritiek reconstrueren. Bijvoorbeeld: wanneer de drie-eenheid van ziel, geest en lichaam uit elkaar spat bij de dood, wordt het lichaam geen ding, geen ‘Körperwelt’, maar een eenzaam onderdeel van wat ooit heilig was. Bovendien wordt de menselijke waardigheid aangetast als lijken in grappige poses worden opgesteld. Maar wie gelooft dat de dood bij het leven hoort, moet de dood incorporeren in het leven om zijn wereldbeeld kloppend te maken. En om het allemaal wat lichtvoetiger te houden, moet de dood vooral lachen. Von Hagens beroept zich op het zelfbeschikingsrecht van de mens: iemand die ervoor kiest om zijn lichaam af te staan aan de wetenschap is daar vrij in. Voor deze redenering is wel de aanname nodig dat de mens goed is, want alleen dan kun je hem met een gerust hart overlaten aan zichzelf en aan zijn exhibitionisme.